

بررسی آداب و ثمرات زیارت مقبول در گفتمان فکری مقام معظم رهبری

قاسم بابائی^۱

چکیده

منظومه فکری مقام معظم رهبری در بخش زیارت، شامل ماهیت‌شناسی زیارت، اقسام زیارت، شرایط زیارت و کارکردهای تربیتی زیارت است. مقام معظم رهبری در بخش ماهیت زیارت، علاوه بر دو رکن گرایش قلبی و اقبال به سمت مزور، به رکن مهم دیگر، یعنی معرفت زائر به زیارت و علم و آگاهی به مقام امام اهمیت می‌دهد؛ زیرا معرفت به امام، تأثیر فراوانی در کنش و منش انسان دارد.

ایشان در بخش کارکردهای زیارت به جنبه پیوند قلبی و توجه روحی به آن بزرگواران اهمیت می‌دهد؛ چراکه این پیوند در پاکیزه کردن روح از آلودگی‌ها نقش‌آفرین است. مقام معظم رهبری کارکرد دیگر زیارت را در شکل **ری توسل به اهل بیت علیهم‌السلام** می‌داند که با توفیق زیارت اماکن مقدس به دست می‌آید. بخش دیگر در زیارت، شرایط آن است که ایشان به شرایطی مانند توجه به حضور امام، سخن گفتن با امام و وصل شدن دل‌ها با امام اشاره می‌کند.

کلیدواژه‌ها: زیارت، منظومه فکری، مقام معظم رهبری، ماهیت زیارت، کارکرد زیارت.

۱. طلبه درس خارج و دانشجوی دکتری فلسفه حقوق دانشگاه باقرالعلوم علیه‌السلام. ایمیل:

yaser_babaei@yahoo.com.

منظومه فکری مقام معظم رهبری، از منابع اصلی بالادستی برای شناخت مسیر انقلاب اسلامی است. اندیشه‌های ایشان با دو ویژگی ابتکاری و کارآمدی همراه است که می‌تواند نقشه راهی برای جوانان در انقلاب اسلامی باشد. شناخت منظومه فکری ایشان، کمک شایانی در ترسیم افق آینده انقلاب اسلامی خواهد داشت (خسروپناه و دیگران، ۱۳۹۸ش، ج ۱، ص ۵۸).

منظومه فکری رهبری در دو بخش امتداد علمی و امتداد اعمی قابل پیگیری است؛ چنان‌که در بخش علمی می‌توان به اندیشه‌های بلند ایشان در آسیب‌شناسی فلسفه اسلامی^۱، علوم انسانی^۲ و ارائه راه حل در سند الگوی پیشرفت^۳ اشاره کرد. بخشی دیگر از نوآوری‌های مقام معظم رهبری درباره امامت است. ایشان تشیع را به تشیع حقیقی و جعلی تقسیم می‌کند و می‌کوشد با این تقسیم‌بندی، راه بیگانگان را در انحراف و تحریف حقایق دینی مسدود کند؛ چنان‌که بیان می‌کند:

۱. «در مبانی موجود فلسفی ما نقاط مهمی را می‌توان پیدا کرد که اگر گسترش داده شود و تعمیق گردد، جریان‌های بسیار فیاضی را در خارج از محیط ذهنیت به وجود می‌آورد و تکلیف جامعه، حکومت و اقتصاد را معین می‌کند. دنبال اینها بگردید، این نقاط را مشخص، و رویشان کار کنید. آنگاه یک دستگاه فلسفی درست کنید؛ از وحدت وجود، از «بسیط الحقیقه کلّ الاشياء»، از مبانی ملاصدرا. اگر نگوییم از همه اینها، از بسیاری از اینها می‌شود یک دستگاه فلسفی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی درست کرد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۱۰/۲۹).

۲. «مهندسی فرهنگی و موضوع تحول و نوسازی در نظام آموزشی و علمی کشور، اعم از آموزش عالی و آموزش و پرورش، و نیز تحول در علوم انسانی که در دوره‌های گذشته نیز مورد تأکید بوده است، هنوز به سرانجام مطلوب نرسیده است. به تعویق افتادن این امور، خسارت بزرگی متوجه انقلاب اسلامی خواهد کرد. لذا باید این امور جدی‌تر گرفته شده و با یک بازنگری و برنامه‌ریزی جدید طی مدت زمان معقول و ممکن به سرانجام خود برسد» (بیانات، ۱۳۹۳/۷/۲۶).

۳. «الگوی پایه، چارچوب الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و معرف سیر کلی تحولات مطلوب ایران در عرصه فکر، علم، معنویت و زندگی به سوی تمدن نوین اسلامی - ایرانی در نیم‌قرن آینده است. این الگو با مشارکت گسترده متفکران و صاحب‌نظران ایرانی و بر اساس جهان‌بینی و اصول اسلامی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و با توجه به مقتضیات اجتماعی و اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، بر طبق روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده‌پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر است» (بیانات ۲۲ مهر ۱۳۹۷).

ما تشیعی را که مرکز و پایگاه تبلیغاتش لندن است، قبول نداریم؛ این تشیعی نیست که ائمه علیهم السلام آن را ترویج کردند و آن را خواستند. تشیعی که بر پایه ایجاد اختلاف، بر پایه تمهید و صاف کردن جاده برای حضور دشمن‌های اسلام است، این تشیع، تشیع نیست؛ این انحراف است. تشیع، مظهر تام اسلام ناب است، مظهر قرآن است. ما از کسانی که کمک به وحدت می‌کنند حمایت می‌کنیم، با کسانی که ضد وحدت عمل می‌نند مخالفت می‌کنیم (خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۵/۲۶).

بخشی دیگر از اندیشه‌های ایشان در بخش امامت درباره زندگانی اهل بیت علیهم السلام است. مقام معظم رهبری، زندگانی ائمه علیهم السلام را که ۲۵۰ سال طول کشید، به منزله زندگی یک انسان واحد حساب می‌آورد؛ یک انسان دویست و پنجاه‌ساله که از هم جدا نیستند (خامنه‌ای، ۱۳۶۱/۰۱/۲۳)؛ چراکه «کلهم نور واحد» هستند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۳۶، ص ۲۸۰).

- جریان امامت، از نخستین روز پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله - ماه صفر سال یازدهم هجری - پدید آمد و تا سال وفات امام حسن عسکری علیه السلام - ماه ربیع‌الاول سال دویست و شصت هجری - در میان جامعه مسلمانان ادامه یافت. در مجموع، زندگی این بزرگواران را باید یک حرکت مستمر و طولانی دانست که از سال دهم تا یازدهم هجرت شروع می‌شود و دویست و پنجاه سال ادامه پیدا می‌کند و به سال دویست و شصت - که سال شروع غیبت صغری است - در زندگی ائمه خاتمه پیدا می‌کند. این بزرگواران یک واحدند، یک شخصیت‌اند. شک نمی‌شود که هدف و جهت آنها یکی است (خامنه‌ای، ۱۳۶۴/۰۱/۲۳).

- کارآمدی چنین نگرشی در تحلیل زندگانی ائمه با نگاه کل‌گرایانه، پرهیز از تحلیل رفتارهای متفرق است؛ به بیانی برای شناخت زندگی ائمه بزرگوار به جای شناخت جزیره‌ای و تک‌شخصیتی باید آن بزرگوار را در مجموعه انسان ۲۵۰ ساله ملاحظه کرد که ثمره آن پرهیز از افتادن در دام تحلیل‌های اشتباه

است. ما به جای اینکه زندگی امام حسن مجتبی علیه السلام را جدا، و زندگی امام حسین علیه السلام را جدا، و زندگی امام سجاد علیه السلام را جدا تحلیل کنیم - تا احیاناً در دام اشتباه خطرناک بیفتیم که سیره این سه امام، به سبب اختلاف ظاهری با هم متعارض و متخالف اند - باید یک انسانی را فرض کنیم که دو بیست و پنجاه سال عمر کرده و در سال یازدهم هجرت قدم در یک راهی گذاشته و تا دو بیست و شصت هجری، این راه را طی کرده است. تمام حرکات این انسان بزرگ و معصوم، با این دید قابل فهم و توجیه است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ش، ص ۱۶).

از دیگر اندیشه‌های ارجمند مقام معظم رهبری، در بخش زیارت است که می‌تواند به ماهیت‌شناسی، اقسام، شرایط، کارکردهای تربیتی و مبارزه با بدعت‌ها در زیارت اشاره کرد. تحقیق پیش رو با هدف **یی منظومه فکری مقام معظم رهبری در عناوین یادشده در بخش زیارت نگارش شده است و می‌کوشد به دیدگاه ایشان در این بخش با رویکرد توصیفی - تحلیلی بپردازد.**

ماهیت‌شناسی زیارت در اندیشه رهبری

زیارت در لغت از ماده «ز-و-ر» به معنا روی گرداندن، عدول و مایل شدن از چیزی به چیزی دیگر است (مصطفوی، ۱۴۱۶ق، ج ۴، ص ۳۸۴). گویا زائر با این عمل از دیگران روی برمی‌گرداند و به شخص یا مکان **صی تمایل پیدا می‌کند. تمایل و میل، گاهی با اراده و گرایش قلبی است و گاهی بدون اراده و باکراه؛ چنان‌که در قرآن کریم درباره تابش خورشید - با آنکه نمی‌توان در آن از اراده و میل سخن گفت - از ماده زور استفاده شده است ﴿وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشَّمَالِ﴾ (کهف: ۱۷)؛ «و آفتاب را می‌بینی که چون برمی‌آید، از سمت راست غارشان مایل است و چون فرو می‌رود، از سمت چپ دامن برمی‌چیند».**

زیارت در اصطلاح دینی، با معنای لغوی همخوانی دارد؛ ولی با این تفاوت که زیارت در اصطلاح، تمایل به سمت شخصی یا چیزی همراه با گرا **قلبی به جهت احترام و اکرام**

همراه است (طریحی، بی تا، ج ۱، ص ۳۰۵). بنابراین رکن مهم در زیارت، گرایش قلبی و اقبال به سمت مزور است.

مقام معظم رهبری در بخش ماهیت‌شناسی زیارت به رکن دیگری نیز توجه می‌دهد و آن معرفت زائر به زیارت و علم و آگاهی به مقام امام است؛ چراکه معرفت دینی و معرفت به امام، چراغ راهی در تاریکی هاست. به فرمایش ایشان «علاوه بر ایمان دینی، معرفت دینی [لازم] است و زیارت باید بامعرفت همراه باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷، ص ۷۱۹).

گفتمان معرفت در اندیشه مقام معظم رهبری، پیش شرط رسیدن به مرحله کمال زیارت است. معرفت در گفتمان رهبری به معرفت پیش‌از زیارت - که شرط اساسی برای رسیدن به زیارت است - و معرفت پس‌از زیارت - که نتیجه زیارت - قیقی است - تقسیم می‌شود. معرفت پیش‌از زیارت، معرفت حصولی است که شرط ورود به زیارت است. معرفت پیش‌از زیارت علم به هویت، اهداف و عظمت امام است. وقتی امام صادق علیه السلام درباره زیارت همراه بامعرفت امام رضا علیه السلام سخن می‌گفت، فردی از امام درباره «عارفاً بحقه» پرسید. امام در پاسخ فرمود:

یعلم انه امام مفترض الطاعة، غریب شهید، من زاره عارفاً بحقه اعطاه الله عز و
جل اجر سبعین شهیداً ممن استشهد بین یدی رسول الله صلی الله علیه و اله علی
حقیقة (مجلسی، ۱۴۰۰، ج ۸، ص ۵۵۶).

بداند او امامی است که اطاعتش از طرف خدا واجب است. او دور از وطن و شهید است. هر کس او را زیارت کند، در حالی که عارف به حق وی باشد، خداوند اجر هفتاد شهیدی که در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و اله به شهادت رسیده، به او عنایت کند.

مقام معظم رهبری در این باره می‌رماند:

زیارت بامعرفت قیمت دارد و زیارت بی معرفت، نه. مقصود چیست؟ آن کسی که حسین بن علی علیه السلام را زیارت می‌کند، می‌فهمد چه می‌کند؛ چه کسی را زیارت می‌کند و می‌فهمد که اعلام حمایت از حسین علیه السلام، اعلام بیزاری از

کیست، می فهمد به وی حسین علیه السلام رفتن، پشت کردن به کیست و می فهمد در کنار حسین علیه السلام قرار گرفتن، چه تکلیفی را روی دوش انسان می گذارد، زیارتش، زیارت با معرفت است. خیلی ها نمی دانستند حسین علیه السلام یعنی چه؟ شهادت و جهاد و راه ابا عبدالله علیه السلام را نمی فهمیدند. از کربلا عبور کرده بودند، می گفتند: «چیزی هم در اینجا بخوانیم یا تماشایی هم بکنیم». آن هم زیارت بود؛ اما زیارت کم ارزش؛ چون بدون معرفت انجام می گرفت و از دلی آگاه و عارف بر نمی خاست (خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ص ۹۹).

معرفت پساز زیارت، معرفت حضوری و نتیجه زیارت کامل است که انسان به سبب انس با اهل بیت علیهم السلام به معنویت و نورانیت خاصی می رسد. یکی از نورانیت‌های شکل‌گیری معرفت حضوری، شناخت قلبی و حسی به امام است؛ برای مثال این نه معرفت در بخشی از زیارت پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله و سلم وارد شده است:

اللَّهُمَّ إِنِّي وَقَفْتُ عَلَى بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ بُيُوتِ نَبِيِّكَ، صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَقَدْ مَنَعَتْ النَّاسَ أَنْ يَدْخُلُوا إِلَّا بِإِذْنِهِ، فَقُلْتُ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ﴾ (احزاب: ۵۳) اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَقِدُ حُرْمَةَ صَاحِبِ هَذَا الْمَشْهَدِ الشَّرِيفِ فِي غَيْبَتِهِ، كَمَا أَعْتَقِدُهَا فِي حَضْرَتِهِ، وَأَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَكَ وَخُلَفَاءَكَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، أَحْيَاءٌ عِنْدَكَ يُرْزَقُونَ، يَرَوْنَ مَقَامِي، وَيَسْمَعُونَ كَلَامِي، وَيَرُدُّونَ سَلَامِي، وَأَنْكَ حَجَبْتَ عَنِّي سَمْعِي كَلَامَهُمْ، وَفَتَحْتَ بَابَ فَهْمِي بِلَدِيدِ مُنَاجَاتِهِمْ، وَإِنِّي أَسْتَأْذِنُكَ يَا رَبَّ أَوْلَا، وَأَسْتَأْذِنُ رَسُولَكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ثَانِيًا، وَأَسْتَأْذِنُ خَلِيفَتَكَ الْإِمَامَ الْمَفْرُوضَ عَلَيَّ طَاعَتُهُ (قمی، ۱۳۹۱، ص ۵۲۳).

خدایا بر دری از درهای خانه‌های پیامبرت (درود تو بر او و خاندانش) ایستاده‌ام. تو مردم را از اینکه بدون اجازه‌اش وارد شوند، منع کرده‌ای؛ در قرآن فرمودی: «ای مؤمنان! به خانه‌ی پیامبر وارد نشوید، مگر اینکه به شما اجازه دهند». خدایا! من احترام صاحب این زیارتگاه شریف را در غایب بودنش باور دارم؛ چنان که

در حضورش، و می‌دانم که رسالت و جانشینان (درود بر آنان باد) همواره زنده‌اند و نزد تو روزی داده می‌شوند؛ محل ایستادنم را می‌بیند و سخنم را می‌شنوند و به سلامم پاسخ می‌دهند؛ ولی تو گوشم را از شنیدن کلامشان در پرده قرار داده‌ای و درب فهم مرا به چشیدن لذت مناجاتشان باز کرده‌ای. من از تو ای پروردگارم، اجازه می‌خواهم اولاً و از پیامبرت اذن ی‌خواهم ثانیاً و از یفهات، امامی که اطاعتش را بر من واجب کرده‌ای، اجازه می‌خواهم.

رهبر انقلاب با برشمردن ا ت معرفت به مقام امامت می‌فرماید: «اینکه صرف رفت و آمد به زیارت نباشد، بلکه به حضور وجود امام در آن مکان توجه شود؛ چراکه در آنجا یک موجودی و یک روح والایی حضور دارد و باید به این حضور توجه شود» (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۱/۶). بنابراین در نگاه مقام معظم رهبری، در کنار ارکان زیارت - یعنی میل به سمت چیزی یا کسی همراه با تمایل از سر احترام و تعظیم قبلی - باید به رکن دیگر زیارت، عنی معرفت زائر به مزور نیز توجه شود.

شرایط زیارت مقبول

زیارت همانند دیگر اعمال عبادی به رعایت شرایط و آدابی وابسته است و به صرف حضور در مکان، زیارت مقبول حاصل نمی‌شود. آداب زیارت در دو بخش آداب ظاهری و آداب باطنی قابل تقسیم است. برخی از آداب، ظاهری هستند؛ مانند انجام دادن غسل (به نیت زیارت)، باطهارت و باوضو بودن، پوشیدن لباس‌های پاک و تمیز و خوشبو کردن خود، با آرامش و وقار حرکت کردن و گام‌ها را کوتاه برداشتن، گفتن ذکر (به خصوص ذکرهای الله‌اکبر، الحمدلله، لااله الاالله و تکرار ذکر صلوات در حال رفتن برای زیارت) و خواندن اذن دخول برای ورود به حرم مطهر. امام صادق علیه السلام به محمد بن مسلم، که از اصحاب بزرگ اوست، چنین دستورالعملی می‌دهد:

هرگاه به زیارت مرقد امیرالمؤمنین علیه السلام رفتی، غسل زیارت کن، پاکیزه‌ترین جامه‌هایت را بپوش، بوی خوش و عطریات استعمال کن، با آرامش و وقار و

آرام آرام حرکت کن، وقتی به باب السَّلام رسیدی، رو به قبله بایست و سه بار تکبیر بگو، آنگاه زیارت را بخوان» (حرعاملی، ۱۴۱ق، ج ۱۰، ص ۳۵۰)

آداب باطنی زیارت، توجه قلبی و معرفت داشتن به امام، و زیارت با حضور قلب است. مقام معظم رهبری در بخش آداب، هر دو بخش را یادآوری می‌کند و می‌رmaid: «قبولی زیارت هم معنایش این است که آن فیضی که از ملاقات این ولیّ خدا به ملاقات‌کننده می‌رسد، آن ض به شما برسد؛ این معنای قبولی زیارت است. اگر بخواهید این فیض به شما برسد» (بیانات، ۱۳۸۲/۱/۶).

شرایط زیارت در نگاه مقام معظم رهبری در چند شرط آمده است که در ادامه بدان خواهیم پرداخت:

۱. توجه قلبی به حضور امام

شرط اول در نگاه مقام معظم رهبری، توجه قلبی و حضور قلب در زیارت است که یکی از شرایط استجاب دعا نیز هست. اینکه انسان طبق عادت چیزی را بر زبان بیاورد و حاجتی را ذکر کند، بدون اینکه در دل خود حقیقتاً حالت طلبی را احساس کند، این دعا نیست؛ لقلقه لسان است؛ چنان‌که امام علی علیه السلام فرمودند: «لا يقبل الله عزّ وجلّ دعاء قلب لاه» (حلی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۲۰۵)؛ «خداوند متعال دعای قلب غافل را قبول نمی‌کند».

دل غافل و بی‌توجه و سر به هوا اگر دعا کند، خدای متعال دعایش را قبول نمی‌کند. دل‌های آلوده و غرق در تمنیات و شهوات نفسانی - که اصلاً غافل‌اند - چگونه دعا خواهند کرد؟ چه توقعی است که اگر انسان این‌طور دعا کرد، مستجاب شود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۲۷، ص ۴۷).

- حضور قلب همچنان‌که شرط استجاب دعا و پذیرش نماز است، شرط کمال زیارت نیز هست. حضور قلب یعنی بدانید که دارید با یکی حرف می‌زنید؛ بدانید یک مخاطبی دارید که دارید با او حرف می‌زنید. این حالت را اگر در خودتان تمرین کردید، اگر توانستید این تمرکز را ایجاد کنید، تا آخر عمر این

برای شما می ماند (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۲، ص ۲۹).

بر همین اساس رهبری سفارش می کند:

با دل حرف بزنید. البته طبعاً دل باید جمع باشد و مشغول به همین مخاطب باشد - اگر به جاهای دیگر اشتغال پیدا کرد - سرگرم دور و بر و آینه کاری و بالا و پایین و این آمد و فلانی رفت و مانند اینها شد - دیگر دل وصل نمی شود. سعی کنید ولو دو دقیقه، پنج دقیقه، دل را فارغ کنید از بقیه شاغل‌ها و متصل کنید به معنویتی که در آنجا حضور دارد، و حرفتان را بزنید (بیانات ۱۳۸۲/۱/۶).

- البته در حرم مطهر، چه داخل خود حرم، چه بیرون حرم در رواق‌ها و صحن‌ها، اگر بتوانید دل را وصل کنید، هر جا باشد نزدیکی هست... اگر این جور زیارت کردید، این خوب است... ثوابش بیش از جاهای دیگر است (بیانات ۱۳۹۰/۳/۳).

۲. اظهار ارادت و عرض ادب به امام

شرط دوم برای قبولی زیارت، اظهار ارادت و عرض ادب به امام است؛ اینکه در محضر امام از انجام دادن کارهایی که در شأن حرم امام نیست، پرهیز کند؛ چنان‌که علامه امینی در این باره می نویسد: «نباید زائر در زیارت، صدای خود را بالا ببرد و نباید صدای خود را مخفی کند؛ بلکه اعتدال را رعایت کند و پایین آوردن صدا نزد پیامبر ﷺ ادبی برای همگان است» (امینی، ۱۴۳۰ق، ج ۶، جزء ۵، ص ۲۰۰).

مقام معظم رهبری با اشاره به اهمیت سخن گفتن و اظهار ارادت به اهل بیت علیهم‌السلام در زیارت، می فرماید:

ولو حالا شما آن شخص زیارت شده را - یعنی آن کسی که می خواهید با او ملاقات کنید - به چشم نمی بینید، لیکن «به چشم دیدن» که لازمه ملاقات نیست؛ او هست و سخن شما را می شنود، حضور شما را می بیند، شخص شما را می بیند؛ با او حرف بزنید. این شد زیارت. زیارت یعنی همین ملاقات. ما وقتی می آییم سراغ شما و خانه شما، [در واقع] آمده‌ایم به زیارت شما؛ معنای زیارت این است.

انسان وقتی به ملاقات کسی می‌رود با او احوال‌پرسی می‌کند به او سلام می‌کند؛ همین. در ملاقات روح مطهر ائمه علیهم‌السلام و اولیای الهی [هم] لازم است. باید رفت، سلام کرد، عرض ادب کرد. (بیانات ۱۳۸۲//۱/۶).

۳. خواندن زیارت‌های معتبر

از دیگر آداب زیارت، خواندن زیارت‌های معتبر است که در روایات متعددی به آن توصیه شده. یونس بن ظبیان، از یاران امام صادق علیه‌السلام، از حضرت پرسید: «یابن رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم من بسیار به یاد حسین بن علی علیه‌السلام می‌افتم. در آن لحظه چه بگویم؟» حضرت فرمود: «هنگام یاد از او سه بار بگو: صلی‌الله‌علیک یا ابا عبدالله، که سلام تو از دور یا نزدیک به او می‌رسد». همچنین امام صادق علیه‌السلام به سدید می‌آموزد که هرگاه خواستی سیدالشهدا را زیارت کنی، بالای بام خانه‌ات برو و نگاهی به چپ و راست کن. آنگاه رو به قبر آن حضرت بگو: «السلام علیک یا ابا عبدالله، السلام علیک و رحمة الله و برکاته»، تا خداوند ثواب یک زیارت شایسته به تو عطا کند.

رهبر معظم انقلاب در بخش خواندن زیارت‌های معتبر به ویژه زیارت جامعه می‌فرماید: همین زیارت جامعه مثلاً یا زیارت مخصوصه امام رضا یا زیارت امین‌الله اینها مضامین خوبی دارد ولو درست هم معنایش را نفهمید [اما] یک مقدار هم از آن بخوانید...

زیارت جامعه، که بسیار زیارت پرمضمون و پرمطلبی است. اگر اینها را بخوانید و به معنایش توجه کنید و با حضرت با این بیان حرف بزنید، عیبی ندارد... زیارت جامعه مثلاً شش هفت صفحه است، وقت کردید، همه‌اش را بخوانید؛ وقت نکردید، یک صفحه‌اش یا نصف صفحه‌اش را بخوانید عیب ندارد؛ اما توجه داشته باشید که این یک متنی است که خیلی خوب تنظیم شده، زیبا تنظیم شده، و درحالی که متن را می‌خوانید، ولو معنایش را هم ندانید، متوجه باشید دارید خطاب به چه کسی می‌خوانید. اگر این شد، آن وقت می‌شود

زیارت. زیارت کامل هم که شنیده‌اید همین‌ها است. البته کمال هم درجاتی دارد؛ بعضی‌ها هستند که از ما خیلی بالاترند. برای ماها همین زیارتی که گفتم، یک زیارت خوب است. اگر این جور سلام کردید و این جور زیارت کردید، آن وقت ان شاء الله امید اینکه قبول بشود، خیلی زیاد است؛ یعنی فیض این زیارت به شما می‌رسد» (بیانات ۱۳۸۲/۱/۶).

۴. خواندن نماز در داخل حرم

یکی دیگر از شرایط قبول زیارت، اقامه نماز در داخل حرم است. نماز در داخل حرم اهل بیت علیهم‌السلام فضیلت بیشتری نسبت به مکان‌های دیگر دارد و توصیه‌ای است که از اهل بیت علیهم‌السلام به ما رسیده است؛ چنان که امام هادی علیه‌السلام فرمود:

مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيُزِرْ قَبْرَ جَدِّي الرَّضَاءِ عليه السلام بِطُوسٍ وَهُوَ عَلَى غُسْلِ وَ يُصَلِّ عِنْدَ رَأْسِهِ رَكَعَتَيْنِ وَ لِيَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَى حَاجَتَهُ فِي قُنُوتِهِ، فَانَّهُ يَسْتَجِيبُ لَهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ فِي مَأْتَمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمٍ (شيخ صدوق، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۲۹۳).

هر کس به درگاه خدا حاجتی دارد، قبر جدم حضرت رضا علیه‌السلام را در طوس زیارت کند؛ درحالی که غسل کرده باشد، و بالای سر آن حضرت دو رکعت نماز بخواند و در قنوت نمازش حاجتش را از خدا بخواهد، خداوند اجابت می‌کند تا وقتی که خواسته‌اش گناه یا قطع رحم (نفرین به خویشاوندان) نباشد.

مقام معظم رهبری با ملاحظه اهمیت عبادت در داخل حرم می‌آید:

ثواب که می‌گوییم، یعنی همان فیضی که بر اثر ارتباط با ذات مقدس پروردگار به انسان می‌رسد؛ این همان ثواب است؛ یک فیضی انسان می‌برد. ما انسان‌ها مثل یک ظرف خالی هستیم؛ یک ظرف خالی باید پُر بشود. با چه آن را پُر خواهیم کرد؟ با فیض الهی؛ یعنی همان قطره قطره معنویت و روحانیت و نورانیت و مانند اینها که در این ظرف همین‌طور تدریجاً ریخته بشود. [البته] به شرطی که یکباره خالی‌اش نکنیم؛ [چون] گناه که بکنیم، همه این لطف‌های الهی خالی می‌شود.

بایستی این ظرف وجود را با تفضّلات الهی پُر کرد. بنابراین در داخل حرم نماز بخوانید، نماز قضا بخوانید، نماز واجب بخوانید، نماز مستحبی بخوانید، نماز برای پدر و مادر بخوانید، ذکر بگویید، لا اله الا الله بگویید، تسبیحات اربعه بگویید؛ [یعنی] نشسته باشید آنجا و ذکر بگویید؛ به شرطی که - شرط اصلی اش چیست؟ همان که اوّل گفتم - دل وصل باشد؛ اگر دل وصل نباشد، فایده‌ای ندارد. اگر دل متصل بود، کمترین عملی هم برای شما فایده می‌دهد» (بیانات ۱۳۸۲/۱/۶).

کارکردهای زیارت

زیارت اهل بیت علیهم‌السلام، کارکردها و ثمرات فراوانی دارد که برای زائر حاصل می‌شود. از جمله کارکردهای زیارت، افزایش رابطه توحیدی و ایمان به خداوند متعال است. زیارت، حلقه وصل انسان‌ها با خداوند متعال است و با انجام دادن زیارت، رابطه توحیدی و ایمان به خداوند متعال افزایش می‌یابد؛ زیرا انسان در زیارت مکان‌های مقدس، با واسطه قرار دادن اهل بیت علیهم‌السلام زمینه را برای تقرب به سمت خداوند متعال و شست‌وشوی دل از آلودگی‌ها فراهم می‌کند. مقام معظم رهبری با برشمردن اهمیت زیارت به کارکرد رابطه توحیدی می‌پردازد:

وقتی انسان با مرکز تفضّلات الهی و نقطه اصلی و کانون اشعاع رحمت حق، رابطه‌ای روحی برقرار می‌کند، توفیق بیشتری برای برخورداری از وسایل عروج روحی و تقرب الی الله دارد. به همین خاطر است که اهل معنا و باطن، در توسّلات معنوی خود، این بزرگوار را مورد توجه و نظر دائمی قرار می‌دهند و به آن حضرت توسل می‌جویند و توجه می‌کنند. پس پیوند قلبی و تذکر و توجه روحی به آن مظهر رحمت و قدرت و عدل حق تعالی، انسان را عروج و رشد می‌دهد و وسیله پیشرفت انسان را - روحاً و معنأً - فراهم می‌کند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۷، ص ۳۷).

از دیگر ثمرات زیارت، بزرگداشت مقام شامخ اهل بیت علیهم‌السلام و اظهار محبت به آنها است که با توفیق زیارت اماکن مقدسه به دست می‌آید؛ چنان‌که امام صادق علیه‌السلام در پاسخ کسی که

به امام علیه السلام عرض کرد: به فدای شما کردم! به حضور شما رسیدم، درحالی که توفیق زیارت قبر امیرالمؤمنین علیه السلام را نداشتم؛ فرمود: «بِسَّ مَا صَنَعْتَ! لَوْلَا أَنَّكَ مِنْ شِيعَتِنَا مَانْظَرْتُ إِلَيْكَ، أَلَا تَزُورُ مَنْ يَزُورُهُ اللَّهُ تَعَالَى مَعَ الْمَلَائِكَةِ وَيَزُورُهُ الْأَنْبِيَاءُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، وَيَزُورُهُ الْمُؤْمِنُونَ؟!»، «بسیار کار ناپسندی انجام دادی. اگر نبود که تو از پیروان و شیعیان مایی، هرگز به تو نگاه نمی کردم! چگونه زیارت نکردی شخصیتی را که خداوند با فرشتگان آسمان و همه انبیا و مؤمنان او را زیارت می کنند». آن شخص گفت: «جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا عَلِمْتُ ذَلِكَ»، «فدایت شوم! این مطلب را من نمی دانستم». حضرت فرمود: «فَاعَلِمْنَا أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام عِنْدَ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنَ الْأُمَّةِ كُلِّهِمْ» (طوسی، ۱۳۶۴ش، ج ۶ ص ۲۰)؛ «بدان که امیرالمؤمنین علیه السلام نزد خداوند از همه ائمه، برتر و افضل است».

مقام معظم رهبری معتقد است که باید چنین مجالسی، محبت به اهل بیت علیهم السلام را زیاد کند؛ چون رابطه عاطفی، یک رابطه بسیار ذی قیمت است:

شما، روحانیان، باید کاری کنید که محبت شرکت کنندگان در مجالس مذکور، روزه‌روز نسبت به حسین بن علی علیه السلام، خاندان پیغمبر و مناشی معرفت الهی بیشتر شود. اگر شما، خدای ناکرده، در مجالس مذکور وضعی را به وجود آورید که مستمع یا فرد بیرون از آن فضا، از لحاظ عاطفی به اهل بیت علیهم السلام نزدیک نشد، بلکه احساس دوری و بیزاری کرد، نه قط چنین مجالسی فاقد یکی از بزرگ‌ترین فواید خود شده، بلکه به یک معنا، مضر هم بوده است. حال شما که مؤسس یا گوینده مجالسی هستید، ببینید چه کاری می‌توانید بکنید که عواطف مردم، بر اثر حضور در این مجالس، نسبت به حسین بن علی علیه السلام و اهل بیت پیغمبر علیهم السلام روزه‌روز بیشتر شود (خامنه‌ای، بی تا، ص ۷۲۹).

ثمره دیگر زیارت اهل بیت علیهم السلام، پاک شدن از آلودگی‌ها و تحصیل طهارت باطن و کسب معنویت بیشتر است؛ چنان‌که رهبر انقلاب می‌فرماید:

بدون طهارت باطن نمی‌شود به مقامات رسید؛ به حریم ولایت این بزرگوارها

هم نمی شود رسید؛ طهارت باطن لازم است. طهارت باطن، با تقواست، با ورع است، با ملاحظه است؛ ملاحظه دائمی و مراقبت دائمی از خود، طهارت به وجود می آورد (۱۳۹۵/۱/۱۱).

از دیگر کارکردهای زیارت، تاسی به مزور است؛ چنان که مقام معظم رهبری می فرماید: در زیارت امام رضا علیه السلام وقتی نوبت به حضرت زهرا می رسد برای صلوات _ آن زیارتی که سر تا پا صلوات است _ [می گوید]: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ» [خدایا درود بفرست بر فاطمه دختر پیغمبرت]. اگر خصوصیت خیلی مهمی است؛ البته قابل تاسی نیست؛ همه دختر پیغمبر نمی شوند؛ اما انتساب به پیغمبر به صورت دختر او، نشان دهنده رفعت مقام است. «وَزَوْجَهُ وَلِيِّكَ» (همسر ولی تو). این هم دو می؛ البته این هم قابل دستگیری نیست و همه نمی توانند زوجه ولی خدا بشوند؛ اما رفعت مقام، رفعت شأن و جاه و جلال این بزرگوار را نشان می دهد. «وَأُمَّ السَّبْطَيْنِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدِي شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ» (و مادر دو سبط پیامبرت، یعنی حسن و حسین که دو سرور جوانان اهل بهشت هستند، می باشد)، جنبه کاربردی این [خصوصیت]، بیشتر از آن دو صفت قبلی است؛ جنبه کاربردی تربیت سبطین؛ سبطینی که «سَيِّدِي شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ» هستند، مادرشان این بزرگوار است. دامان پاکیزه این مادر است که توانسته اینها را تربیت بکند. این آن چیزی است که می تواند برای ما به عنوان الگو، به عنوان اسوه مطرح بشود. این اوصاف و خصوصیات فاطمه زهرا علیها السلام است. ما اینها را بایستی به عنوان الگو، به عنوان اسوه، در نظر داشته باشیم و خودمان را به آن نزدیک کنیم (بیانات، ۱۳۹۵/۱/۱۱).

مبارزه با بدعت‌ها در زیارت

مقام معظم رهبری در مباحث زیارت، به موضوع مبارزه با انحرافات می پردازد: یکی از بدعت‌های نامأنوس در بخش زیارت قبور مطهر ائمه علیهم السلام - که اخیراً رواج یافته است - این است که برخی از در صحن که وارد می شوند، روی زمین می خوابند و سینه خیز خود را به حرم می رسانند! شما می دانید که قبر مطهر

پیغمبر ﷺ و قبور مطهر امام حسین ﷺ، امام صادق ﷺ، موسی بن جعفر ﷺ، امام رضا ﷺ و بقیه ائمه ﷺ را همه مردم زیارت می کردند. آیا هرگز شنیده‌اید که یک نفر از ائمه ﷺ و یا علما وقتی می خواستند زیارت کنند، خود را از درِ صحن، به طور سینه‌خیز به حرم برسانند؟! اگر این کار، مستحسن و مستحب بود، بزرگان ما به انجامش مبادرت می کردند؛ حتی نقل شد که مرحوم آیت‌الله العظمی آقای بروجردی رضوان الله تعالی علیه، آن عالم بزرگ و مجتهد قوی و عمیق و روشن فکر، عتبه بوسی را با اینکه شاید مستحب باشد، منع می کرد تا مبادا دشمنان خیال کنند سجده می کنیم و علیه شیعه بهانه‌ای درست نکنند؛ اما امروز وقتی عده‌ای وارد صحن مطهر علی بن موسی الرضا ﷺ می شوند، خود را به زمین می اندازند و دویست متر راه را به طور سینه‌خیز می پیمایند تا خود را به حرم برسانند! آیا این کار درستی است؟! نه؛ این کار غلط است. اصلاً اهانت به دین و زیارت است. دین، منطقی است. اسلام، منطقی است و منطقی ترین بخش اسلام، تفسیری است که شیعه از اسلام دارد؛ تفسیری قوی. متکلمین شیعه، هر یک در زمان خود، مثل خورید تابناکی می درخشیدند و کسی نمی توانست به آنها بگوید: «شما منطقتان ضعیف است». این متکلمین، چه از زمان ائمه ﷺ (مثل مؤمن طاق و هشام بن حکم)، چه بعد از ائمه ﷺ (مثل بنی نوبخت و شیخ مفید) و چه در زمان‌های بعد (مثل مرحوم علامه حلی) فراوان بوده‌اند. ما اهل منطق و استدلالیم. شما ببینید درباره مباحث مربوط به شیعه، چه کتب استدلالی قوی‌ای نوشته شده است. کتاب‌های مرحوم شرف‌الدین و نیز الغدیر مرحوم علامه امینی در زمان ما، سرتاپا استدلال و مستحکم است. تشیع این است (خامنه‌ای، ۱۳۹۳، ص ۳۴۹).

یکی دیگر از بدعت‌ها که رهبر انقلاب با آن مبارزه می کند، در بخش مطالب انحرافی (اعم از خرافات)، تحریف تاریخ است؛ چنان که می فرماید:

مطالب و موضوعاتی است که نه فقط استدلال ندارد، بلکه شبیه خرافات است!؟

چرا اینها را وارد می‌کنند؟ این خطر بزرگی است که در عالم دین و معارف دینی، مرزداران عقیده باید متوجه‌اش باشند. امام بزرگوار، خط‌شکنی بود که هر جا انحرافی در ته‌ای مشاهده می‌کرد، با کمال قدرت و بدون هیچ ملاحظه‌ای بیان می‌فرمود. اگر این بدعت‌ها و خلاف‌ها در زمان آن بزرگوار بود، بلاشک می‌گفت.^۱ وظیفه بزرگی که آقایان روحانیون و علما، در هر بخش و هر جا که هستید، باید بر عهده داشته باشید، مقابله با بدعت‌هاست (بیانات ۱۳۷۳/۳/۲۷).

نتیجه‌گیری

منظومه فکری مقام معظم رهبری، از منابع اصلی بالادستی برای شناخت مسیر انقلاب اسلامی است. بررسی اندیشه‌های رهبری در خصوص زیارت شامل مباحثی مانند ماهیت‌شناسی، اقسام، شرایط، کارکردهای تربیتی و مبارزه با بدعت‌ها در زیارت است. مقام معظم رهبری در بخش ماهیت‌شناسی زیارت به رکن معرفت‌زائر به زیارت و علم و آگاهی به مقام امام اهمیت می‌دهد. در نگاه مقام معظم رهبری، زیارت همانند دیگر اعمال عبادی، به رعایت شرایط و آدابی وابسته است و به‌صرف حضور در مکان زیارت، مقبول واقع نمی‌شود. آداب زیارت در دو بخش آداب ظاهری و آداب باطنی قابل تقسیم است. مقام معظم رهبری در بخش آداب، هر دو بخش را یادآوری می‌کند و می‌فرماید: «قبولی زیارت هم معنایش این است که آن فیضی که از ملاقات ابن‌ولی‌خدا به ملاقات‌کننده می‌رسد، آن فیض به شما برسد؛ این معنای قبولی زیارت است». ایشان درباره شرایط زیارت به آدابی مانند توجه به حضور امام، سخن گفتن با امام و... اشاره دارند. بخش دیگر از زیارت، درباره ثمرات زیارت است که رهبری به بزرگداشت مقام شامخ اهل بیت علیهم‌السلام و اظهار محبت به آنها و متوسل شدن به آن بزرگواران اشاره می‌کنند.

۱. آیت‌الله خامنه‌ای، سیدعلی، صفحه: ۳۵۱.

منابع

قرآن کریم

۱. امینی، عبدالحسین (۱۴۳۰ق). الغدير، قم، مركز الغدير للدراسات الإسلامية.
۲. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۱ق). وسایل الشیعة. قم، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث.
۳. حلی، احمد بن محمد (۱۴۰۷ق). لوامع صاحبقرانی، بی جا، دارالکتاب العربی.
۴. خامنه‌ای، علی (۱۳۹۷ش). انقلاب اسلامی، تهران، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۵. _____ (۱۳۹۸ش). انسان ۲۵۰ ساله، تهران، مؤسسه فرهنگی هنری ایمان جهادی.
۶. _____ (بی تا). بیانات، بی نا، بی جا.
۷. _____ (بی تا). حوزه و روحانیت، قم، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای.
۸. خسروپناه، عبدالحسین و دیگران (۱۳۹۸ش). منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.
۹. سایت مقام معظم رهبری <https://farsi.khamenei.ir>.
۱۰. شیخ صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۳). عیون اخبار الرضا علیه السلام، ترجمه حمیدرضا مستفید و علیاکبر غفاری، تهران، نشر صدوق.
۱۱. طریحی، فخرالدین (بی تا). مجمع البحرين، بی جا، انتشارات مرتضوی.
۱۲. طوسی، محمد بن حسن (۱۳۶۴ش). تهذیب الأحکام، بی جا، دارالکتب الإسلامية.
۱۳. قمی، شیخ عباس (۱۳۹۱ش). مفاتیح الجنان، قم، نشر معارف.
۱۴. مجلسی (۱۴۰۳ق). بحار الانوار، تهران، مؤسسه الوفاء.
۱۵. مصطفوی، حسن (۱۴۱۶ق). التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۶. نرمافزار حدیث ولایت (شامل مجموعه بیانات و پیام‌های حضرت آیت الله خامنه‌ای و آثار انتشارات انقلاب اسلامی).

